

De geschiedenis van Dorpstraat 14
Ridder Gerungus
Walter Breedveld en de heks
Blauw bloed in Engelen

HeemWee

In dit nummer:

HeemWee van Angrisa Heemkunderkring Engelen verschijnt 3 x per jaar en wordt in eigen beheer uitgegeven. Leden krijgen het blad gratis toegezonden. Losse nummers zijn te koop voor € 2,50.

Redactie:

Wilton Desmense

Vormgeving

Rob van Linden
Henriëtte Muskens
Jan Selier

- 3 Van de voorzitter
- 4 Walter Breedveld en de heks
- 17 De geschiedenis van Dorpstraat 14
- 24 Achterom bij...
- 26 Ridder Gerungus
- 28 Een avontuur van Rommelkruid en Nagelgruis
- 30 Blauw bloed uit Engelen?

Coverfoto

B. de Bie: Graaf van Solmsweg

Fotoverantwoording

Foto 8, 9c, 10, 11, 26-31, 53:

Angrisa archief

Foto 3:

Het Vrije Volk

Foto 4, 5, 7:

Collectie Jos van den Bogaert

Foto 6, 9a, 18, 19, 21, 34:

BHIC

Foto 9b:

Collectie Verheyen

Foto 9d:

Collectie Berne

Foto 12, 15:

Fotopersbureau Het Zuiden

Foto 14:

Stadsarchief Den Bosch

Foto 16:

Online begraafplaatsen

Foto 17, 23:

Collectie Bertie Geerts

Foto 2, 20, 22:

Delpher

Foto 24:

Coll. Joke Merckx-v.d. Heuvel

Foto 25:

Collectie. fam. van Kessel

Foto 32, 33, 35, 39, 43, 47, 52:

Publiek domein

Foto 36:

©Ton van den Bergh

Foto 40, 41, 42, 45:

Rijksmuseum

Foto 44, 48, 50:

RCE Amersfoort

Foto 46:

Amsterdams museum

Foto 51:

Utrechts archief

Foto 54:

Vechtkroniek 13

Foto 37, 55:

Collectie Hist. Ver. Ouderkerk

VAN DE VOORZITTER

Voor u ligt een extra dikke *HeemWee*. Dat is geen toeval, want we bestaan dit jaar 12,5 jaar! Een mijlpaal die we niet zo zonder meer voorbij konden laten gaan natuurlijk. In die 12,5 jaar hebben we een vaste plaats verworven in onze dorpsgemeenschap: iedere dinsdagochtend vanaf 10 uur de mogelijkheid om in onze huiskamer in de pastorie een kop koffie te drinken, historische documenten of spullen te schenken of laten digitaliseren, of gewoon even praten over vroeger. Angrisa verzorgt ook iedere maand een pagina in de Tweeterp en houdt jaarlijks een rondleiding tijdens Open Monumentendag. Ieder jaar is er een interessante lezing in de Engelenburcht, toegankelijk voor iedereen, dus ook voor niet-leden! In ons vorig jaar vernieuwde tijdschrift vindt u een grote diversiteit aan onderwerpen, zonder uitzondering voorzien van prachtige oude foto's. We hopen nog lang op deze voet te kunnen doorgaan en u als lezer te kunnen blijven plezieren met historische weetjes over ons prachtige dorp.

Rob Gruben

WALTER BREEDVELD EN DE HEKS

Wilton Desmense

A Wanneer zal ik voor het eerst gehoord hebben van een heks? Was het toen mij als kind het verhaal van Hans en Grietje werd voorgelezen of toen ik op de radio luisterde naar Paulus de Boskabouter en zijn confrontaties met Eucalypta?

[Van tijd tot tijd hoorde Paulus een hoge gil en de richting van dat geluid volgend kwam hij aan de rand van het grote bos. En daar bleef hij als vastgenageld staan! Hoog door de lucht vloog een gedaante in snelle vaart en stootte dat vreemdsoortige gillende geluid uit waar Paulus op af was gekomen. In woeste vaart kwam de verschijning dichterbij. Het kabouterijtje kon zijn ogen bijna niet geloven. Het was de heks Eucalypta op haar bezemsteel!] [afb.3]

Pas veel later kwam de Heks van Bokhoven op mijn pad. Dat was te danken aan Walter Breedveld!

Nard

Hij was een bakkerszoon, die eigenlijk Piet van den Bogaert heette en in 1901 in Den Bosch was geboren aan de Smalle Haven. (afb. 4) Zijn vader Nard (1868-1944) was koekbakker, werkte bij bakkers in o.a. Orthen en bij koekfabriek Lambermont aan de Kanaal (Zuid-Willemsvaart) en begon daarna voor zichzelf in de Putgang en de Windmolenbergstraat. Omdat hij niet kon fietsen, bezorgde hij zijn brood overal te voet. (afb. 5)

Geboortehuis van Walter Breedveld

Eucalypta

Piet

Piet heeft het grootste deel van zijn leven gewerkt bij V&D in Eindhoven, in Den Bosch en tenslotte in Tilburg in de functie van personeelschef. Het schrijven deed hij ernaast. Hij begon ermee ongeveer drie jaar nadat hij in 1928 getrouwd was met Helena de Kort, die net zoals hij in Den Bosch was geboren, in de Gildenstraat, als dochter van een boekdrukker. Na Piets overplaatsing van Eindhoven naar Den Bosch woonde het echtpaar met een groeiende kinderschaar aan de Koningsweg 75, tot 1946. (afb. 6 volgende bladzijde) Op 58-jarige leeftijd nam hij ontslag om zich volledig op het schrijven toe te leggen.

Nard van den Bogaert tegenover de watertoren bij de brug over de Aa met op de achtergrond de pastorie van de Bartjeskerk aan het begin van de Graafseweg

Pseudoniemen

Piet maakte altijd gebruik van een schrijversnaam. Onder het pseudoniem Reinier de Muntel verschenen korte verhalen in de Katholieke Illustratie en in de bijlage daarvan, De Witte Raaf. In 1935 werd in het maandblad Roeping zijn eerste novelle "Een schip vergaat" gepubliceerd, toen onder de naam Walter Breedveld. Een enkele keer gebruikte hij daarna nog een andere schrijversnaam: Alex Waardkamp voor de roman "Het leeuwerikslid" en Han Serro voor het kinderboek "De Stratosfant". De naam Gende Maurik prijkt bij het handschrift van twee politieromans, die nooit zijn uitgegeven.

Koningsweg 75, in 1990

Oma Kivits

Menig verhaal van Walter Breedveld speelt zich af in Den Bosch en omgeving. Er zijn ook persoonlijke elementen in verwerkt. Dat is bijvoorbeeld het geval in het boek "De Kieviten" uit 1952: Anna Kivits (1836-1903) was Breedvelds oma, getrouwd met Petrus (Pietje) van den Bogaert (1831-1911), die een keuterboer was. [afb. 7]

Zij waren allebei Orthenaren. Veel van hun (klein)kinderen werden in Orthen aangeduid

met de naam "De Kievit". De roman gaat over beiden, hoewel onder andere namen (Piet van Bokstel en Trui de Kievit); Petrus had er de rol van stadsbaggeraar op de Binnendieze in.

Engelen

Wat de gemeente Engelen betreft moeten vooral twee romans genoemd worden. In "Het Leeuwerikslid" (1944) brengt Guusta van Aerschot uit Orthen, die verkracht is door de beruchte Gerard de Ridder en zwanger wordt, één jaar in Engelen door. En in "Meerwijk" (1964) beschrijft Breedveld het uniform van de leerlingen van het pensionaat, van wie er één wordt weggestuurd, nadat haar vrijer over de muur van het pensionaat was geklommen. Dat meisje was de dochter van Toon Meerwijk uit Bokhoven, die in 1900 garde d'honneur was geweest bij het bezoek van hertogin Henriëtte.

Pietje en Anna van den Bogaert

De Hertogin

Bokhoven speelt een grote rol in "Het Gouden Kruis" (1953). Deze roman was de uitwerking van het korte verhaal "Garde d'honneur", dat door Antoon Coolen was opgenomen in de door hem samengestelde bundel "Land en volk van Brabant" (1950).

Het verhaal speelt zich af rond het jaar 1900. De Heerlijkheid Bokhoven was in het bezit van de familie Lévis-Mirepoix. Henriëtte (1861-1931), echtgenote van hertog Charles (1849-1915) de Lévis-Mirepoix, bracht met haar zoon Antoine (1884-1981) een bezoek aan Bokhoven. [afb. 8]

Pastoor Adrianus Van Heijst schreef hierover: '1900 Den zesden Aug. werd onze gemeente vereerd door het bezoek van hare Hoogheid de Hertogin Henriette de Chabannes de la Palice hertogin de Lévis-Mirepoix en haar zoon Antoine de Lévis-Mirepoix met haar Administrateur Siméon Olive en de Administrateur uit België Mr. Goelens, met Jhr. H. Verheyen rentmeester van de Heerlijkheid van

8

Het bezoek van de hertogin: op de uitsnede v.l.n.r. haar zoon, de burgemeester, de hertogin, naast haar een onbekende, rechts veldwachter Marijn Rok

Bokhoven. Aan de grenzen was een eereboog opgericht, hier werd hare Hoogheid opgewacht door het Gemeentebestuur. Het muziekgezelschap van Haarsteeg St. Cecilia luisterde de plechtigheid op terwijl de Hertogin verwelkomd werd bij monde van den Directeur de heer Heesbeen (1875-1941) die eene schone fransche rede uitsprak. Josina vd Leeden (drie dagen eerder 13 jaar geworden) presenteerde hare Hoogheid een bouquet. Op uitdrukkelijk verlangen van den Hertogin volgde zij te voet den optocht naar de Gemeente en speciaal naar de Pastorie waar zij een

dejeuner ging nemen waaraan behalve de bovengenoemde Heeren ook deelnamen de WelEerwaarde fr. Dom. De v.d. Schueren (norbertijn en leraar H. Schrift in de abdij van Berne) en de Burgemeester van Bokhoven (afb. 9). Zeer genoegenlijk was het samenzijn met dat Hooge Gezelschap omdat de Hertogin zich in alles zeer minzaam toonde, zich beijverde om in alles en voor allen verstaanbaar zijn omdat zij zeer goed Duitsch sprak (look gaf zij bewijzen van haar kennis van Latijn, Grieksch en Italiaansch). In de kerk gedroeg zij zich zeer stichtend, zoo mede de Hertog haar zoon die 16 jaren oud was. Na het Dejeuner bezochten zij nog den Burgemeester - deden een

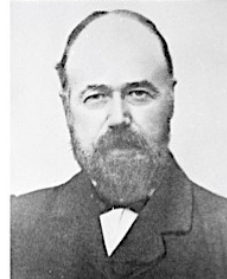
9

a

b

d

c

a: Pastoor Adrianus van Heijst (1851-1913)
 b: Jhr. Hendrik Verheyen (1859-1928)
 c: Dominicus Ridder De van der Schueren (1870-1900)
 d: Burgemeester Joannes Versteeg (1851-1916)

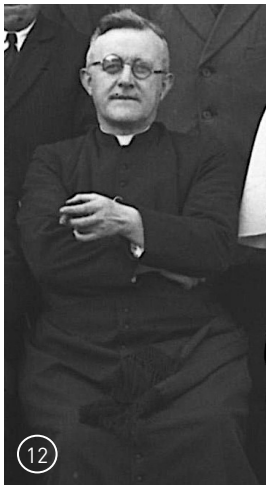
watertochtje op de Maas zoover hunne bezittingen zich uitstrekten om vervolgens de reis naar 's Bosch per boot van den Waterstaat Bovenmaas te aanvaarden.'

Sint Cornelius

In 1839 werd in Bokhoven de eerste St. Cornelius-processie gehouden. (afb. 10 en 11) Daarom kreeg de bedevaartsmaand in september 1939 een bijzonder feestelijk tintje. Aan Walter Breedveld werd door pastoor Versteeg (1885-1969) (afb. 12) gevraagd een klein boekje te schrijven, getiteld "Bokhoven en de vereering van den H. Cornelius". Het werd voor 25 cent te koop aangeboden aan de bedevaartgangers. (afb. 13) Er waren 3000 boekjes gedrukt, waarvoor uitgever Urbi et Orbi in Utrecht inclusief verzendkosten 600 gulden in rekening bracht. De verkoop ervan leverde in 400 gulden op, althans in 1939. Of het restant later nog aan de man is gebracht, is niet bekend. Gelukkig voor de Broederschap van de H. Cornelius, die toen bijna 20.000 leden had, waren er nog heel wat andere bronnen

van inkomsten. De Rekening en Verantwoording over 1939 heeft een batig saldo van zo'n 1300 gulden! En de schrijver komt er niet in voor: we mogen aannemen dat Breedveld zijn werk Pro Deo heeft geschreven.

Wellicht heeft de voorbereiding voor die publicatie hem geïnspireerd tot het korte verhaal "De heks van Bokhoven", dat in 1940 verscheen in Zonnewijzer, Almanak voor het katholieke gezin en in 1951 in taalkundig licht gewijzigde

Pastoor Versteeg

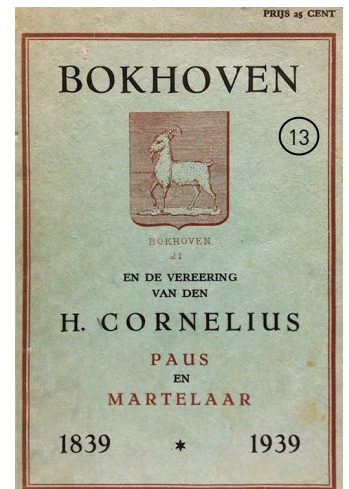
De Corneliusprocessie in 1906

versie in de Tilburgse krant Het Nieuwsblad van het Zuiden. Bovendien was het op vrijdag 12 september 1941 op de radio te beluisteren, voorgedragen door Corry Roozendaal.

Een aparte vrouw ...

Wat zijn de feiten over deze vrouw? Geertrui Wieleman was haar naam, kortweg Trui. In 1848 werd zij in Hedel geboren als dochter van een sloopstimmerman en zij trouwde in 1875 met Robertus van Mil uit Bokhoven. Daar

Het boekje uit 1939

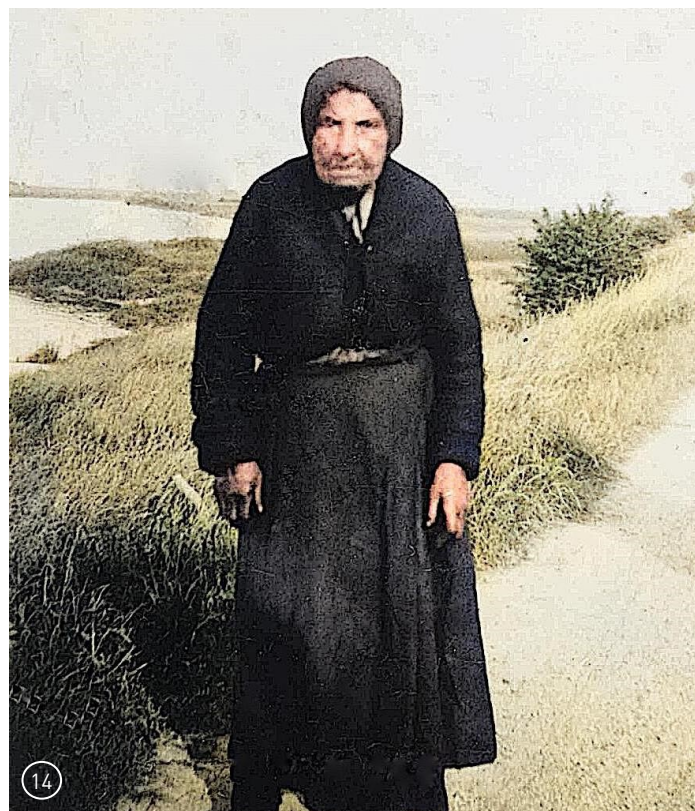
ging het echtpaar wonen aan de Bokhovense Maasdijk (wijk A nummer 2). Uit de trouwacte blijkt dat zij analfabeet was. De eerstgeborene, een jongen, stierf vier maanden na de geboorte in 1888. In 1890 werd een tweede jongen geboren, Tinus. Haar man, die haar in de steek gelaten had, overleed in 1894.

Trui had geen gemakkelijk leven. Zij was verbitterd door armoede, men jowde haar na, ze vertrouwde niemand. Toch was ze aardig voor de buurt en ze hield van kinderen. Ze deelde pepermuntjes uit, die door de kinderen niet werden opgegeten, maar in het vuur gegooid. Dan ontploften ze, waar Trui van schrok. Ongetwijfeld gaf zij ook dan uiting aan een bijzonder talent dat zij bezat: vloeken.

Trui hield kippen, konijnen, geiten en varkens. Eens per jaar slachtte ze een varken en hing het een paar dagen aan een leer aan de straat: zo kon het door de kou beter besterven. Ze had ook veel katten. Op haar stukje grond teelde ze samen met haar zoon aardappelen en groente. En ze had altijd vuile handen (van de houtkachel). Het varkensvlees dat ze weggaf of van haar kocht, werd dan ook geconsumeerd door poes of hond. Volgens Driekse van der Leeden van het Veerhuis liep zij op één klomp en één schoen en omgordde zij zich met een jutezak. (afb. 14)

... met een bijzondere gave

Ze kon echter goed kaartleggen. Dat mocht niet van de pastoor, maar daar trok zij zich niets van aan. Zij moest niets hebben van de kerk: "Die lelijke zwartrokken!" Eens voor-spelde zij dat meneer pastoor een ongeluk zou krijgen, wat ook gebeurde: de man reed met de fiets van de dijk. Daarna geloofden de men-

Trui van Mil-Wieleman

sen haar en zo kon zij een extraatje verdienen: veel Bosschenaren en anderen uit de omgeving kwamen al of niet stiekem naar haar toe. Vooral tijdens de Corneliusbedevaart in september was het vroeger iedere dag druk. Zoon Tinus zorgde dan voor wat inkomsten door voor een paar centen een rondvaarttochtje aan te bieden. Piet van de Griend, de eerste Engelenaar die met een Bokhovense (Stien van Cromvoirt) trouwde, vertelde dat de school de gehele maand dicht was. De gegevens over het leven van Trui zijn afkomstig van mw. Corry van Gestel - van Hees, wier vader mandenmaker was en die woonde aan de Bokhovense Maasdijk 3.

Trui van Mil stierf in 1938. Walter Breedveld heeft tijdens de voorbereiding van het boekje over de Corneliusverering in Bokhoven ongetwijfeld veel over haar gehoord; dat heeft hem de inspiratie geleverd tot het schrijven van het verhaal, waarin zij de prima donna is. Angrisa heeft van zijn nabestaanden toestemming gekregen het in HeemWee voor onze leden te publiceren. Wij danken kleindochter Ira van der Valk en dochter Els van der Borght - van den Bogaert hartelijk voor hun medewerking. En dan nu ...

DE HEKS VAN BOKHOVEN

EEN BRABANTS VERHAAL DOOR WALTER BREEDVELD

Die van Bokhoven zijn van ouds een vrijheidslievend volk geweest. Al is hun dorpje klein, het ligt er als een vrije heerlijkheid aan de boorden van een majesteitlijke stroom en het achterland van zware gulle kleigrond is als van een bijna onbegrensde wijldheid. Die grond behoort sedert eeuwen voor een groot deel aan de parochie, de Hoogeerwaarde Abt van de Abdij van Berne is hun landheer, zij zijn de pachters slechts, afhankelijke lieden. Zo staan de zaken volgens de letter van de wet, maar de letter verstaan zij niet, te beter de geest: het dorp, de grond, de kerk en de pastoor is van hen. Velen staan bij de pastoor in het krijt, maar wat geeft het als men bij zichzelf in het krijt staat? Als de oogst goed is betalen ze graag de pacht, maar als een late vorstperiode de velden plaagt of een al te felle zon het land verbrandt, dan is het nog geen misere; dan schrijft de landheer de pacht op het houtje, wat zou hij anders doen.

De grond is gul en zwaar; als weer en wind niet balsturig zijn en Gods zegen met hen is, dan groeit de tarwe welig en sterk, de tarwe voor hun Bokhovense brood, het beste brood van het land; dan zijn

de bloeiende aardappelvelden een lust voor het oog en het gewin later een streling voor de smaak ook van den meest verweerde fijnproever; dan zit de zuurkool in Augustus secuur onder de pekel om alreeds in September, als de pastoor open tafel geeft voor de eerwaarde begeleiders der beevaartgangers, die komen bidden bij St. Cornelis, onverdeelde bewondering en waardering te verwerven. Het beste brood, de beste aardappelen en verse zuurkool in begin September reeds, het zijn voortreffelijkheden, die alleen een heerlijkheid schenken kan.

Die van Bokhoven zijn traag, maar niet lui of vadsig. Zij zijn ernstig maar welgemoed, allen Rooms en zeer godsdienstig, maar een kwezel zoekt men er vergeefs. Ze praten graag, maar kwaadspreken ligt ver beneden hun gevoel voor netheid en zorgvuldigheid. Maar praten kunnen zij met een wonder gemak en eindeloos, niet voor niets hebben zij hun kakelveld* waar vroeger in de grafelijke tijd rechtspraak werd gehouden in de open lucht. Daarnevens hebben zij hun singel — welk dorpje van driehonderd zielen heeft een singel? — een laan van hoge Canada's, een stram onwrikbaar dubbelgelid van stoere wachters voor de schamele burchtruine. (*afb. 15*) Onder het lommerdier bomen is het een waar genot te kunnen keuvelen en als de lucht, zwaar en zwoel van zomerzon, de ogen drukt en het woord vertraagt, dan duiken ze in het beschaduwde groene gras en houden hun siësta.

Zij hebben méér nog dan hun kakelveld, singel en burchtruine: de kerk, antiek juweel, waarin zoveel schoons de herinnering aan vervlogen dagen levendig houdt, bovenal het onvergelijklijk mooie grafmonument van hun vroegeren heer graaf Engelbert van Immerzeele en zijn gemalin gravin

Helena van het Franse geslacht der Montmorency's, gebeiteld door den Antwerpsen meester, Aert Quellinus, dezelfde die door Jacob van Campen naar Amsterdam geroepen werd om het paleis op de Dam met zijn prachtige kunst te versieren. Zij menen te weten, dat de heren van het provinciaal genootschap uit Den Bosch — het is hen te vergeven — wel eens de handen jeuken van verlangen, maar daarvoor knippen zij niet eens met de ogen; het grafmonument behoort bij het graf, nergens is het beter bewaard dan in hun kerk, onder de hoede van hun pastoor.

Maar al hebben zij zoveel schoons en eerbiedwaardigs, zij hebben meer verlóren. Behalve de boten, die in September de beevaartgangers brengen, leggen er niet veel schepen meer aan. De wispelturige Maas, die de zware kleigrond vormde, is nog wel een onmisbare vriend, maar een vriend, die geen gewin meer brengen kan. Geen doorgangswegen leiden langs hun dorp, geen vreemdeling zoekt hun stee.

Een smalle Diezeweg naar Den Bosch met een nog smallere polderweg naar de Haarsteeg, daarmee alleen zijn zij verbonden met de wereld en over deze wegen gaan niet veel mensen. Hun dorp is verengd, verstild, het groeit niet meer, het teert op vergane roem en glorie. De sfeer daarvan houden zij echter krampachtig vast en hun kinderen groeien er in op.

Er is meermalen door van andere geest bezielden mannen gepoogd hen uit hun dommelende vredigheid te wekken. Zo zocht in de zestiger jaren (van de 19e eeuw) een energiek vooruitziende pastoor (Johannes Hubertus van Roosmalen (1804-1869), pastoor van 1835-1869) naar middelen om meer vertier en beweeglijkheid in het dorp te brengen. Hij hield hen voor: „Gij kunt op deze wijze niet voortgaan, uw dorp gaat er

aan, onherroepelijk. Ik voorzie, dat straks uw dorp geheel geïsoleerd zal worden, dan sterft het uit en verdwijnt roemloos. Dat zult gij toch niet willen, trotse Bokhovenaren?” Nee, dat wilden zij niet, maar er was toch geen enkele reden de toekomst zo donker in te zien. Het liep allemaal op rolletjes, zij waren heel niet ontevreden. Maar als de pastoor dacht het beter te weten wilden zij gaarne luisteren.

Toen zei de spontane herder: „Gij moet werken! werken! Een handwerk moet gij leren. Ik zal wevers en andere ambachtslieden hierheen halen, zij zullen u leren werken: het getok van snelle spoelen, van links naar rechts van rechts naar links door de weefstoel, moet in de huizen klinken als een rhythmische zang van vlijtige gestage arbeid. Daar is zoveel schoons in en het brengt leven, vertier en brood voor uzelf en uw kinderen.”

De mannen luisterden geduldig en daarna gingen zij deze duistere geweldige zaak bespreken. Al pratend kuierden zij de Vergereindse steeg af om aan het eind een ogenblik te toeven in een glooiing in het weiland waar eens het klare rustige kringwater een trotse burcht omzoomde. Zij keerden terug door het driekoningenstraatje om in de herberg "De drie Koningen" hun dorstige keel een lafenis te schenken. En later werd de nieuwigheid weeral ter sprake gebracht op de singel en het kakelveld totdat ze moe het onvoltooid gesprek verdaagden om in het koele gras een uiltje te gaan knappen. De nieuwigheid is doodgebloed, geen dier mannen uit de zestiger jaren heeft de rhythmische zang der spoelen vernomen en ook heden ten dage is er geen die er de klank van kent. Waarvoor ook? Waarvoor hebben zij dan hun vette weiden en gulle akkers, zijn zij geen keuterboertjes uit een armzalig schrale streek. Leven? Hun

dorp is klein, maar het leven is er heerlijk in de bezonken rust. Vertier? De ouderen ligt het geluk op het gelaat en hun kinderen hebben een onafzienbaar speelveld om te stoeien en te ravotten. Brood? Zij hebben het beste brood van het land en in overvloedige hoeveelheid.

Van alles hebben zij, maar hun heks zijn ze kwijt, voor goed, de laatste heks van Bokhoven is normaal vreedzaam gestorven, want het was feitelijk geen rasechte heks. Vroeger hebben zij die zeker gehad, welke heerlijkheid had in die glorievolle tijden geen heks? Hun laatste heks was al niet meer dan een schamel surrogaat der giftige leden van het oude roemruchte gilde. Lange jaren hebben zij haar minzaam vertroeteld, heel zuinig zijn ze er op geweest, maar 't heeft niet mogen baten, zij is ter ziele gegaan.

Trui heette ze en het kot waar ze woonde staat er nog. Ze was stinkend vuil, maar wie neemt dat een heks kwalijk? Hier of daar liep er een kronkel door haar hersens, doch helemaal onwijs was ze allerm minst. In de kerk kwam ze niet meer, die Christenplicht was uit haar begrip geschoven, maar wel kwam ze elk jaar, zoals elk goed burger, haar cijns betalen aan den pastoor. Steevast schonk ze hem twee pootjes van het pas geslachte varken. Ze bracht ze niet in een schone handdoek zoals het behoort, maar droeg ze naar de pastorie in de diepe zak van haar wijde rok.

„Alléz, voor den eerwaarde”. Meer woorden kwamen er niet aan te pas en voordat Rika de meid kans kreeg haar te bedanken was ze weer weg. Aan de pootjes te zien was het varken zwart van huid geweest en als de meid op bevel van meneer pastoor - die ook haar simpele gave waardeerde - moest proberen ze schoon te schrobben, dan zei Rika: „Ja zeker, meneer pastoor,” en toog op pad

naar blanke remplaçanten. De pootjes van Trui waren goed voor de honden, meende zij, maar Rika, die van Ammerzoden kwam, vergiste zich: geen enkele Bokhovense hond wilde ze vreten. De hemel weet waar ze tenslotte terecht kwamen, maar meneer pastoor toog telken jare in blanke onschuld naar Trui om haar te zeggen: „Rika heeft jouw pootjes in de erwtensoep gekookt, Trui. Ik heb er heerlijk van gesmuld, gij zijt wel bedankt.” „Da's braaf, eerwaarde. Volgende slacht krijgt gij ze weer.”

Haar behoeften waren gering, maar haar inkomsten veroorloofden haar niet meer dan een zeer sober leven. Bedelen deed ze niet, ze leefde van hetgeen lichtgelovige mensen haar gaven, als zij voor hen de kaart legde, of de toekomst las uit koffiedik bij het spookachtige licht van een walmend olielampje. Aan de Bokhovenaren verdiende zij het zout in de pap niet, eerstens was hun aard in tegenstelling met zulk duivelswerk en bovendien had de pastoor het streng verboden. Ook Trui onderhield hij erover, met ernst en waardigheid: „Het is een schande voor Bokhoven, Trui, dat gij je met zulk onzalig werk bezighoudt. Al hetgeen gij nodig hebt zult gij krijgen, maar dat moet uit zijn, Trui!” Zij trok er zich geen zier van aan en de strijd tussen den pastoor en Trui kreeg nooit een einde. Zij bezat nu eenmaal de gave van het voorspellen der toekomst en de pastoor deed beter zich met zijn eigen zaken te bemoeien. Als die van Bokhoven van haar gunsten geen gebruik mochten maken, in de dorpen in de omtrek wist zij de mensen wel wonen, die haar bij tijd en wijle gaarne zagen komen. Maar ook van Den Bosch en andere plaatsen kwamen ze naar haar kot om het orakel te vernemen.

De singel in Bokhoven in 1927
met canadassen

15

Een enkele Bokhovenaar, die in zorgen zat, klopte wel eens bij haar aan. Niet vaak, maar als het gebeurde was het haar groot genoeg den pastoor ermee te plagen: „Gij denkt da ge ze allemaal onder je hoedje hebt? Mis, eerwaarde, 'k heb er weer een op bezoek gehad.”

„Trui, gij maakt de mensen ongelukkig met je frasen. Wie was het?”

„De naam staat in het grote boek bij den burgemeester, eerwaarde.” Dan lachte zij haar hekselach en sjokte verder. Haar knoestige lange loopknuppel tokte op de stenen en vormde met de stap van haar spijkerbeslagen schoenkisten een irriterend-monotone driekwartsmaat.

Op mooie zomeravonden deed de pastoor wel eens een late wandeling door het dorp en altijd richtte hij z'n schreden achterom de stolp van Trui met de heimelijke hoop en eens een op heterdaad te kunnen betrappen. Honderdmaal en meer was zijn tocht vergeefs geweest, maar eindelijk op een avond had hij geluk. Een manspersoon kwam uit de hut van Trui geslopen, de handen in de zakken, het hoofd in de schouders gedoken. Hij liep in de richting van den pastoor en deze wilde zich snel terzijde stellen om hem vanuit het beschuttende duister goed te kunnen opnemen. Maar die handeling werd hem noodlottig, want de man zag het in snelle reflex en herkende in het bleke maanlicht aanstonds het witte habijt van den Norbertijn. Schielijk wendde hij zich om en beende naar het reddende achterland. De pastoor keek hem na, maar zijn oude ogen zagen den man niet duidelijk. Jammer, jammer! Toch meende hij aan de figuur en het lopen van den man te zien, dat het Fried van der Leeden was, maar volkomen zekerheid had hij niet.

Nu was de pastoor een fameus imitator, een virtuoos in het nabootsen van andermans gang en ma-

nieren. Alle Bokhovenaren wisten dat en beleefden er bij tijd en wijle hun plezier van, want de pastoor was er helemaal niet achterbaks mee. Hij wilde zijn talent benutten om den schuldige vast te stellen, haastig ging hij naar huis en riep de meid.

„Rika, ga daar staan en zeg mij wie hier loopt.” Er veranderde iets aan den pastoor, zijn voeten schuifelden, het gelaat kreeg een bijzondere uitdrukking. Meteen dat hij begon te lopen riep Rika luid lachend: „Schei maar uit, meneer pastoor, 't Is Fried van der Leeden. Zo precies stond hij hier in eigen persoon voor m'n ogen.”

De pastoor glorieerde: „Ik dacht het, Rika... zo'n domoor.”

„Wat is er dan met Fried, meneer pastoor?”

„Hij is bij Trui geweest, ik zag hem, maar...” Hij schrok van haar uitroep: „Mijn hemel als Fieke dat wist...!” Toen begreep de pastoor dat hij zich versproken had, bijna dreigend kwam hij op Rika af:

„Gij houdt je mond tegen Fieke! dat maak ik zelf wel in orde!” Rika beloofde het in vele toonaarden, maar een dag later was Fieke van den Broek volledig op de hoogte gebracht. Het meisje was er totaal van overstuur. Nu was alle kans verkeken dat het tussen Fried en haar in orde zou komen, want een jongen, die in het donker naar de kaartlegster ging, kon nooit haar man worden. Waarom deed hij zoiets? waarom sprak hij zich niet uit? zij had al zo vaak te kennen gegeven dat ze hem graag mocht. Zo was het inderdaad, maar Fried begreep het niet. Hij was zó vol van Fieke, het mooiste meisje van Bokhoven en uren in de omtrek, dat hij nergens anders aan dacht. Heel graag wilde hij haar vragen, maar durfde niet; hij was bang dat ze Jan van Hemert uit Hedikhuizen, die dag en uur in Bokhoven lag, liever zag. Fried

was een beste jongen, maar een weinig sentimenteel en dromerig van aard. Urenlang lag hij ooit op de Maasdijk naar het water te turen en dacht aan Fieke. Zijn gevoelens wisselden met de stemmingen van de Maas. Als de zon prachtig op het water stond en de brede stroom één feest van kleur en licht werd, dan gevoelde hij zich in staat bergen te verzetten. Maar op tries-tige dagen, of als er onweersbuien boven het water dreven, gromde en spookte de rivier en zag ze grauw van kwaadaardige nijd. Dat sloeg aanstonds op hem over en hij werd de angstige verlegen jongen, die met zijn moeilijkheden geen raad weet. Dat duurde zo tot de gedachte hem kwam besluipen Trui te raadplegen. Lang verzette hij zich tegen dat duivelse denken, maar 't werd erger, steeds heviger, tenslotte gaf hij toe, hij kon niet langer weerstand bieden.

Spijt had hij ervan als haren op zijn hoofd. Eerstens had dat ellendige wijf maar zo'n beetje zitten fantaseren, waar geen verstandig mens een touw aan vast kon knopen, en daarbij kwam dat het heel goed kon wezen, dat de pastoor hem herkend had. En jawel, reeds een paar dagen later zei z'n moeder hem dat hij bij meneer pastoor moest komen. Hij deed het niet, niets of niemand ter wereld kon hem er toe bewegen, hij schaamde zich dood. Nog erger werd het toen hij Fieke ontmoette. Zou zij het weten? dat kon niet! Maar toch, toch, Fieke negeerde hem, zonder op te zien liep ze hem voorbij. 't Was uit, finaal uit; Fried was er half kapot van. Dat hij toch niet wijzer was geweest, maar het was ook niet fraai van den pastoor om het aanstonds te gaan overbrieven.

De pastoor vond het vreemd dat Fried niet kwam, maar terecht meende hij dat de jongen

begreep waar het over ging. Goed, als Fried niet bij hem wilde komen, dan zou hij naar Fried gaan, maar de eerste dagen was de jongen in geen velden of wegen te zien. 't Was niet zo erg, de pastoor kon wachten.

Maar wel ontmoette hij Trui en stevende op haar af: „Hou je mond maar, Trui, ik weet, dat gij bezoek hebt gehad en ik weet ook van wien. Wat heb je dien jongen op z'n mouw gespeld?”

„Als gij alles weet, zult ge dat ook wel weten, eerwaarde.” En toen hij verbluft niet aanstonds antwoordde lachte ze:

„We krijgen feest, eerwaarde, brulloft!”

„'t Is schande, Trui, je moest je schamen; door jouw schuld wordt die jongen doodongelukkig.”

„We krijgen feest, eerwaarde, brulloft!”

Het is niet bekend of de pastoor Fried spoedig te pakken kreeg, maar wel staat het vast, dat Fieke na die avond geen rustig uur meer beleefde. De hele dag dacht ze eraan. Die lompe, domme jongen, ze kon hem niet meer luchten of zien. Drie dagen hield ze dat vol en toen kwam de twijfel al. Zou het wel waar zijn? Fried was toch zo'n degelijke jongen. Als meneer pastoor zich nu eens vergiste, 't was avond toen en de pastoor z'n ogen zagen niet zo scherp meer. Met den pastoor durfde ze er niet over praten, dat kon ze niet doen om Rika. Wel kon ze het Fried zelf vragen, op den man af. Maar als het niet waar was zou haar wantrouwen hem veel pijn doen, Fried was zo gevoelig. En als het wel waar was en hij bekende het niet, wat dan? Neen, Fried kon ze er evenmin over spreken. Maar wat dan wel? Ze voelde hoe het antwoord langzaam in haar geest drong als een noodlot: alleen Trui kon ze het vragen. Ze rilde van de gedachte alleen, liever nog ging ze dood.

Twee lange dagen ging ze liever dood, maar de derde dag kreeg de gedachte al meer vorm, nog een

dag later werd het een plan en aan het eind van de week sloop Fieke 's avonds met bonzend hart door het achterland naar de stolp van Trui. De heks lachte geniepig toen Fieke naar binnen schoof: „Wel wel, Fieke, ik had je al eerder verwacht. Wil je dat ik voor jou de kaart leg? Ik zou het graag doen, Fieke, maar de eerwaarde wil het niet hebben. Kom eens dicht bij me staan, meisje, kijk me goed aan en luister: zorg ervoor dat je morgenavond met schemerdonker aan het eind van de Vergereindse steeg bent. Daar moet je een kwartier blijven wachten. Waag het niet om weg te blijven, want dan maak ik van jou een kip met vier poten! En nou — vort er mee!” De dag daarna wachtte Trui een half uur gaans van Bokhoven op de Maasdijk tot Fried met z'n gespan kwam aanrijden. Ze wenkte hem: „Fried, kijk mij goed aan en luister: zorg ervoor dat je vanavond met schemerdonker aan het eind van de Vergereindse steeg bent. Daar moet je een kwartier wachten. Waag het niet om weg te blijven, want dan maak ik van jou een treurwilg!”

Fieke kwam en vond er niemand anders dan Fried. Een poosje waren ze stil, maar toen zijn ze aan 't praten en kussen geraakt zó dat de maan er voor achter een wolk is gekropen. Maar de Maas had die avond volop kuren. Zij sprong en stoeide als een kwajongen.

't Volgend jaar met de lente zijn Fried en Fieke getrouwd en toen zij heel gelukkig de kerk verlieten, stond Trui daar ook met haar lange loopstok. Maar zij had voor hen geen aandacht, ze stevende op den pastoor af: „'t Is feest, eerwaarde, brulloft! Zulke zaken weet ik beter dan gij.”

Epiloog

Trui Wieleman is in 1938 in Vught gestorven. Zij was daarnaartoe gebracht, toen zij thuis niet langer voor zichzelf kon zorgen. Haar zoon Tinus stierf zes jaar later, op 23 oktober 1944, thuis in Bokhoven aan TBC. Piet van den Bogaert ontwikkelde zich tot een uiterst productief schrijver. Op zijn naam staan 33 boeken. Van enkele daarvan verschenen vertalingen in het Duits en Pools (Na drodze milosci). Daarnaast staan nog vele korte of langere verhalen en beschouwingen over culturele onderwerpen op zijn naam, zoals een vijftigtal kunstenaarsportretten; ze zijn gepubliceerd in verschillende kranten en tijdschriften. Hij overleed in 1977 in Tilburg en werd ter ruste gelegd op begraafplaats Het Heike. (afb. 16)

**Grafzerk
Walter
Breedveld**

DE GESCHIEDENIS VAN DORPSTRAAT 14

Bertie Geerts

A Op 30 oktober 1835 jaar kocht de in Orthen woonachtige koopman Nicolaas van de Griendt (1791-1848) een stukje bouwland en liet er in 1837 een pand op bouwen met de nok loodrecht op de straat gericht'.

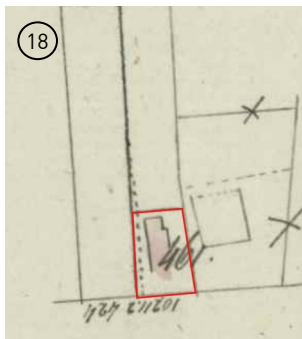
In de Angrisa Nieuwsbrief van december 2015 werd de geschiedenis van Graaf van Solmsweg 55 opgetekend. Bronnen die voor dat artikel werden gebruikt waren die van het kadaster (ingevoerd in 1832) en het bevolkingsregister. Aan de hand van dezelfde bronnen, het archief van de voormalige gemeente Engelen en oude kranten is deze keer een historisch onderzoek verricht naar de geschiedenis van het perceel Dorpstraat 14 (*afb. 17*) en zijn bewoners. Op het desbetreffende perceel bevindt zich een op het eerste gezicht modern pand, maar achter de muren daarvan schuilt een oude kern. De interessante informatie die het onderzoek opleverde leidde tot dit artikel.

Dorpstraat 14 anno september 2022

Als we uitgaan van oud kaartmateriaal van Engelen, dan is het bedoelde perceel in de eerste decennia van de negentiende eeuw niet bebouwd geweest. In 1835 begon daar verandering in te komen. Op 30 oktober van dat jaar kocht de in Orthen woonachtige koopman Nicolaas van de Griendt (1791-1848) een stukje bouwland en liet er in 1837 een pand op bouwen met de nok loodrecht op de straat gericht (*afb. 18 volgende pagina*).

Het perceel werd omschreven als huis en erf, groot 161 m² met perceelsnummer 461 en kreeg adres A37 toebedeeld. Het pand werd verhuurd aan het gezin van landbouwer Lambertus van de Grint (1800-1883). Op 30 november 1844 kocht die het perceel voor 100 gulden van de al eerder genoemde Nicolaas van de Griendt. Lambertus handelde niet alleen, want als mede-eigenaar werd de in Engelen woonachtige landbouwer Nicolaas Hagelaar (1801-1893) genoemd. Het gezin van Lambertus van de Grint bleef er woonachtig. Op 7 april 1847 werd het perceel onderhands verkocht aan de in Empel woonachtige timmerman Lambertus Kroon (1812-1847), behalve een deel van 6 m². Dat werd toegevoegd aan het ernaast gelegen bouwland in eigendom van de verkopers. Het gezin van Lambertus van de Grint bleef in het pand woonachtig. Lambertus Kroon trouwde op 8 mei 1847 te 's-Hertogenbosch met Helena Maria van Aalst (1812-1874). Tragisch genoeg overleed Lambertus Kroon drie dagen later, op

**Detail kadastrale hulpkaart 1837, opge-
maakt na de bouw van
het pand.
Het perceel 461 (rood
omlijnd) wordt om-
schreven als huis en
erf.**

11 mei 1847, in de leeftijd van 34 jaar. Uit zijn memorie van successie is op te maken dat hij nog schulden had aan materiaal, zoals hout en riet, en aan 'den rietdekker'. Dat heeft te maken met een verbouwing aan het pand waarmee Kroon direct na de aankoop in april was begonnen. Dat betrof een verbreding aan de rechterkant. We zien dit ook terug op de zogenaamde kadastrale hulpkaart van 14 mei 1847 (*afb. 19*). Het perceel wordt vervolgens omschreven als huis en erf, groot 155 m², en draagt het nieuwe kadastrale nummer 527.

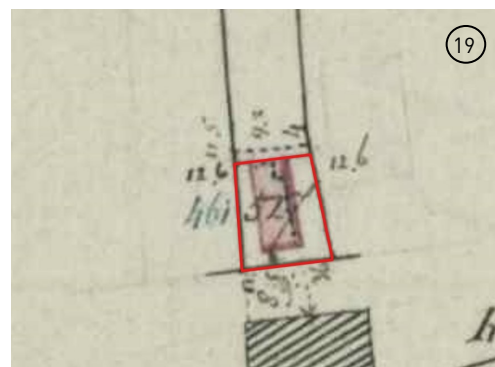
Een aantal maanden later, in oktober 1847, besloot de weduwe van Kroon, dan dienstmeid te Leiden, het perceel openbaar te verkopen. Er waren twee geïnteresseerden: Lambertus van de Grint, de huurder van het perceel, en de in Orthen woonachtige rietdekker Martinus Cornelis Smolders (1815-1885). Het is heel aannemelijk dat deze laatste persoon de rietdekker is die zonder naam in de memorie staat vermeld. Dan heeft hij aan het pand gewerkt en is hij daarvoor wellicht geïnteresseerd geraakt in de aankoop ervan. Hoe het ook zij, Smolders bood het hoogste bedrag van 250 gulden en

mocht op 19 oktober van dat jaar het perceel op zijn naam schrijven.

Het is in die tijd dat Smolders in Engelen, misschien wel tijdens zijn werkzaamheden als rietdekker, Cornelia Kivits (1816-1908) ontmoette. Hij trouwde met haar in Engelen op 3 maart 1848. Het eerste kind, Petronella Maria (1849-1875), werd geboren in het ouderlijk huis van Cornelia Kivits, dat stond voor het gemeentehuis en waaraan we in het vorige nummer van deze HeemWee een artikel hebben gewijd. In de geboorteakte van hun tweede kind, Elisabeth Catharina (1851-1924), staat echter opgetekend dat het gezin op dat moment woonachtig was op huisnummer 37, in het pand op het door hen in 1847 aangekochte perceel.

In 1851 besloten Smolders en de eveneens in Engelen woonachtige landbouwer en mandenmaker Theodorus Hagelaar (1793-1863) hun percelen met elkaar te ruilen. Dat gebeurde op 22 februari ten overstaan van de Bossche notaris Antonius Petrus Bolsius (1815-1901). Hagelaar werd zodoende eigenaar en bewoner van het pand nummer 37, terwijl Smolders eigenaar en bewoner werd van perceel E299 (thans locatie Dorpstraat 8).

Theodorus Hagelaar overleed op 14 augustus 1863, zijn vrouw Helena Hagelaars-Vermeulen, gebo-

**Detail kadastrale hulpkaart van 14 mei
1847. Op het perceel (rood omlijnd)
vindt aan de rechterzijde van het pand
(buiten de stippellijn) uitbreiding
plaats. De bovenste stippellijn geeft de
noordelijke begrenzing aan van het
oude perceel.**

ren in 1806, was hem reeds drie maanden eerder ontvallen.

Hun kinderen, allen buiten Engelen woonachtig, besloten het perceel E527 openbaar te verkopen via een regionaal dagblad (*afb. 20*).

Weer was het Martinus Cornelis Smolders (inmiddels buurman van wijlen Hagelaar) die een bod deed. Toch was het de in Engelen woonachtige huisschilder Hendricus Josephus van den Braak (1821-1900) die met 550 gulden het hoogste bod wist uit te brengen en op 17 februari 1864 de nieuwe eigenaar werd. Van den Braak was afkomstig uit 's-Hertogenbosch en aldaar op 1 mei 1858 getrouwd met de uit Engelen afkomstige Johanna Mechelina van Hal (1826-1866), op dat moment dienstbode in de Brabantse hoofdstad. Na hun huwelijk vestigden zij zich in Engelen en huurden een klein arbeiderswoningje aan de Diezekant (thans locatie Graaf van Solmsweg 63). Maar nu konden zij financieel de stap maken naar een eigen woning. Hun geluk was ech-

ter maar van korte duur. Waren er reeds vier kinderen op jonge leeftijd overleden, op 17 oktober 1866 overleed ook nog zijn vrouw Johanna aan de cholera, die toen heerste in Engelen. Hendricus bleef achter met zijn enig in leven gebleven kind, zoon Arnoldus (1863-1949). In 1872 verbleven vader en zoon vier maanden in 's-Hertogenbosch. Hendricus werkte daar in dienst van een huisschilder. In 1875-1876 verbleven zij daar nog eens een jaar. Of in de tussentijd het huis in Engelen werd verhuurd is niet bekend.

Hendricus ontmoette bij zijn verblijf in 's-Hertogenbosch Johanna Antonia Coppens (1831-1916), weduwe van Theodorus Wilhelmus Antonius van Delft (1832-1876), en trouwde met haar in 1879.

Zij namen hun intrek in het huis van Hendricus aan de Dorpstraat, samen met zijn zoon Arnoldus en twee kinderen van Johanna die uit een eerder huwelijk waren geboren. In het voorjaar van 1883 zien we Johanna Antonia van den Braak-Coppens met haar twee kinderen naar Amsterdam vertrekken.

De reden daarvan is niet duidelijk. Was het huwelijk niet wat zij er van verwacht had of was het de stilte in het kleine dorpje wat haar tegenviel? We weten het niet.

In de tijd dat zij in Amsterdam verbleef, voltrok zich in Engelen een verschrikkelijke ramp. Op 20 juni 1884, in de middag om half drie, ontstond er brand in een varkenshok achter een boerderij op De Bulk, een veertigtal meters verwijderd van de woning van de familie Van den Braak. Een aantal kinderen was

(20)

VERKOOPEN:
EEN HUIS

MET SCHUUR EN ERF,
gelegen te *Engelen*, kadastraal bekend Sectie E.
No 527, groot 1 Roede 55 Ellen, belend **CORNELIS VAN DEN BERG** en **MARTINUS SMOLDERS**.
Te aanvaarden 10 Mei 1864.

Advertentie van openbare verkoop in de Noord-Brabantse van 29 januari

onvoorzichtig met lucifers omgesprongen. In korte tijd werden tien huizen in de as gelegd en werden achttien huisgezinnen dakloos. Zij werden elders in het dorp ondergebracht, onder meer in het pensioonaat.

Ook het huis van de familie Van den Braak werd in de as gelegd. Herbouw was geen optie. In 1885 verrees een nieuw pand op het perceel, nu gebouwd met de nok evenwijdig aan de straat. Het perceelsnummer werd opgehoogd naar 842 (*afb. 21*) en het geheel werd omschreven als huis en erf, groot 151 m². En net als bij de vorige kadastrale omnummering in 1847 is ook nu de perceelsgrootte afgenomen, namelijk met 4 m². Dit had te maken met een zogenaamde hermeting die het kadaster in 1885/1886 in Engelen uitvoerde. Alle percelen werden opnieuw ingemeten en daar waar nodig gecorrigeerd.

Na drie jaar kwam Johanna Antonia van den Braak-Coppens weer terug naar Engelen en trok in het nieuwe huis van haar man in. Tevens zag zij dat een deel van het dorp aanzienlijk was veranderd door herbouw.

Hendricus verdiende de kost als huisschilder. In Engelen was hij niet de enige die dit beroep uitoefende. Ook Piet van Hasselt (1834-1914) was huisschilder en genoot binnen het dorp een goede reputatie.

Enkele opdrachten kwamen van de gemeente die bijna jaarlijks onderhoud liet plegen aan haar eigendommen, zoals het raadhuis, de school en de onderwijzerswoning. De schilders brachten een offerte uit en door de jaren heen werd het werk aan beide schilders evenredig gegund, maar vanaf 1888 kwam daar verandering in. Van den Braak kreeg geen opdrachten meer, terwijl Van Hasselt 'zijn handen vol' had. Was men niet tevreden over het werk van Van den Braak? Of speelde vriendjespolitiek een rol? Het

Detail hulpk kaart 1885. Een nieuw pand is verrezen. Het nummer van het perceel (rood omlijnd) is opgehoogd naar 842. De contour van het afgebrande pand met perceelsnummer 527 is nog enigszins herkenbaar.

is niet bekend of Hendricus hiertegen in verveering, maar voor zijn vrouw was de maat vol. In 1892 schreef zij een brief aan de commissaris van de koningin. Daarin uitte zij haar ongenoegen over de volgens haar oneerlijke concurrentie. De burgemeester werd middels een brief van de commissaris om uitleg gevraagd. Deze verklaarde dat van oneerlijke concurrentie geen sprake kon zijn. Verleden jaar moesten er noodzakelijke herstellingen gedaan worden aan het verfwerk van het schoolgebouw en daar was Van Hasselt voor gevraagd, daar hij beter geschikt was voor dat karwei. Bovendien liep in dezelfde tijd een schilderklus, die wél aan Van den Braak was gegund, namelijk het schilderen van de lantaarnpalen en lantaarns, aldus de burgervader. De gemeenterekeningen van 1891 ondersteunen dit verhaal. Maar de rekeningen laten ook zien dat Van den Braak nadien nauwelijks meer opdrachten van de gemeente kreeg, dit in tegenstelling tot Van Hasselt.

Intussen was zoon Arnoldus, die het schildersvak van zijn vader had overgenomen, in 1888 in Vlijmen met de aldaar woonachtige Maria Joanna van Veggel (1866-1937) getrouwd. Na het huwe-

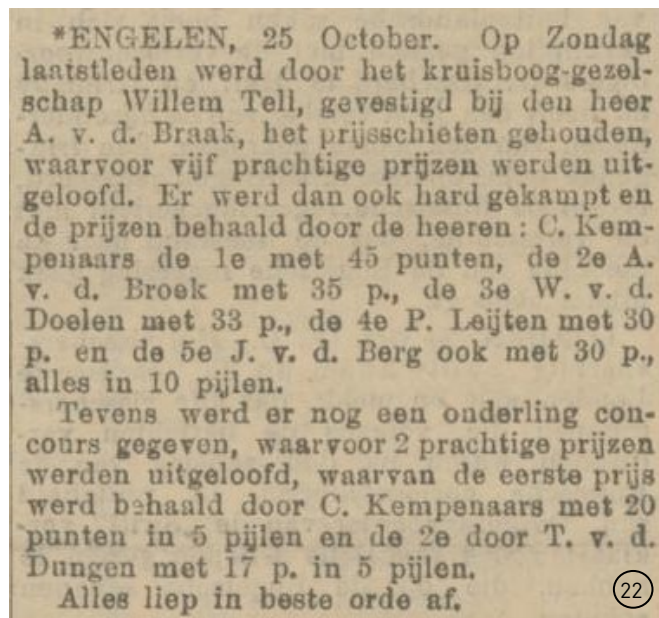
lijk betrok het kersverse echtpaar de woning aan de Dorpstraat, waar ook vader Hendricus woonachtig was. Daar werden zes kinderen geboren. Ondanks het grote gezin liet Van den Braak aan het einde van de negentiende eeuw het pand verbouwen tot twee wooneenheden met de huisnummers 37a en 37b. In een deel (37b) bleef hij woonachtig met zijn gezin en zijn vader, het andere deel verhuurde hij. Niet veel later, op 11 mei 1900, overleed Hendricus Josephus van den Braak in de leeftijd van ruim 77 jaar. In zijn memorie van successie lezen we dat zoon Arnoldus de enige erfgenaam is, mede doordat de verblijfplaats van vrouw Johanna Antonia van den Braak-Coppens onbekend is. Wat Arnoldus toen niet wist en wij nu wel, is dat zijn vrouw wederom in Amsterdam vertoefde! Het leek erop dat zij opnieuw haar biezen had gepakt, om welke reden dan ook. Van een echtscheiding lijkt hier geen sprake te zijn. In het bevolkingsregister van Amsterdam staat zij vermeld als de weduwe van Hendricus Josephus van den Braak. Johanna overleed aldaar op 5 januari 1916, 84 jaar oud. Voor wat betreft schilderwerk moest ook Arnoldus het niet hebben van de gemeente. Zijn naam komt niet voor in de gemeentelijke uitgaven. Wie dan wel opdrachten voor het schilderwerk kreeg? U raadt het al. Van Hasselt!

Om naast zijn particuliere schilderopdrachten meer inkomsten binnen te krijgen besloot Van den Braak in 1904 bij de gemeente een vergunning aan te vragen voor het mogen schenken van 'alcoholhoudende dranken, anderen dan sterken drank' in zijn pand. De vergunning werd verleend en in het deel van het pand dat hij eerst verhuur-

de runde hij nu een zogenaamd bierhuis. Bij evenementen was een grotere afzet van bier gegarandeerd en daarmee ook meer inkomsten. Zo organiseerde hij verschillende kruisboogwedstrijden die plaats vonden achter zijn perceel, zoals een artikel in een regionaal dagblad vermeld (*afb. 22*). Toon Leijte (1894-1993) wist zich dit nog te herinneren en ook dat het bierhuis de naam droeg van 'De Arend'.

Het leek erop dat Van den Braak zijn zaken redelijk op orde had. Toch besloot hij niet veel later met zijn gezin naar 's-Hertogenbosch te verhuizen. Een duidelijke reden is daar niet voor te vinden. Wellicht waren er in de stad meer schilderopdrachten voorhanden.

Op 25 november 1905 werd het perceel voor een

Artikel uit de Provinciale Noordbrabantsche en 's-Hertogenbossche courant van 26 oktober 1904

bedrag van 1025 gulden verkocht aan zijn buurman Johannes van der Doelen (1851-1912), gehuwd met Catharina Elisabeth Smolders (1851-1924). *(afb. 23)* Na het verkrijgen van woonruimte in 's-Hertogenbosch vertrok het gezin van Arnoldus van den Braak in januari 1906 uit Engelen. Van der Doelen was landbouwer, hield misschien wel van een potje bier, maar met het houden van een bierhuis had hij niets. Hij besloot het pand weer terug te brengen tot twee te verhuren woon-eenheden. *(afb. 24)*

Na het overlijden van Van der Doelen in 1912 verkreeg zijn weduwe Catharina Elisabeth van der Doelen-Smolders het eigendomsrecht. Na haar overlijden werden de goederen verdeeld onder de kinderen. Het perceel werd toebedeeld aan Lambertus IJzendoorn (1879-1954), gehuwd met doch-

Johannes van der Doelen en zijn vrouw Catharina Elisabeth van der Doelen-Smolders

ter Cornelia van der Doelen (1883-1972). Beiden woonden in Tiel.

Van der Doelen liet aan het eind van de jaren dertig twee schuurtjes op het achtererf bouwen.

Lange tijd bleef het perceel in deze familie om uiteindelijk op 1 juli 1957 verkocht te worden aan de in 's-Hertogenbosch woonachtige aannemer Hubertus Godefridus van Drunen (1913). Het perceel wordt dan omschreven als een dubbel woonhuis, genummerd A50 en A51, met twee schuurtjes, groot 166 m². Nu zien we weer een toename van de oppervlakte van het perceel ten opzichte van de aankoop in 1906. Oorzaak daarvan is dat het westelijk gelegen perceel in eigendom was van dezelfde familie. Na de Tweede Wereldoorlog werd de grens van beide percelen verlegd, waardoor de oppervlakte van het in dit artikel behandelde perceel met 15 m² toenam.

In 1958 verviel adres A37 en kreeg het perceel het adres Dorpstraat 14 en 15 toebedeeld. Een jaar later ontstond er brand in de schoorsteen op nummer 15, op dat moment verhuurd aan het gezin van Jo Geerts (1921-1996). De brandweer was er snel bij, waardoor erger werd voorkomen. De oorzaak bleek een foutieve schoorsteenconstructie te zijn. Op een plaat bleef roet achter, dat op een gegeven moment vlam vatte. De constructie werd door de eigenaar aangepast. *(afb. 25)*

Vervolgens veranderde het perceel nog twee keer van eigenaar. De eerste daarvan, in 1963, was Gerdina Agnita Carel (1912), op huwelijkse voorwaarden getrouwd met Frederik Wilhelm Niterink (1908). De tweede werd in 1967 de in Engelen woonachtige slager Cornelis Henricus Jacobus van de Griend (1908-1983).

24

Fanfare T.O.G. loopt door de Dorpstraat omstreeks 1940. Links het bedoelde pand.

De huidige eigenaren en tevens bewoners Walter van Kessel (1946) en Franka van Kessel-Schellekens (1949) kochten het perceel in januari 1971. Het pand was 65 jaar lang verhuurd geweest en verkeerde in slechte staat. Sloop was geen optie, omdat de gemeente geen toestemming gaf. Er zat niets anders op dan het pand te verbouwen. Dat bleek een flinke klus te zijn. De voor- en achtergevel werden geheel

vernieuwd. De linkergevel werd deels vernieuwd, terwijl de rechtergevel door zijn redelijke staat behouden kon blijven. Beide zijgevels werden vervolgens met pleisterwerk met baksteenmotief gestuct. Op het achtererf werden de twee schuurtjes afgebroken en kwam er één nieuwe schuur voor in de plaats. Aan de voorzijde werden twee kleine dakkapellen geplaatst. Bij een latere aanpassing van het dak, waarbij de originele dakconstructie uit 1885 grotendeels behouden kon blijven, werden de twee dakkapellen vervangen door één ruimere. Op de andere zijde van het dak werd nog een kleine dakkapel geplaatst. Tot slot verees er in 1996 een garage op het perceel.

Tijdens het interview dat ik met de huidige bewoners mocht hebben, werd opgemerkt dat zij tijdens het plaatsen van een boom op het achtererf op een fundering waren gestuit. Na het lezen van dit artikel mogen we concluderen dat die fundering toegeschreven kan worden aan het eerste pand uit 1837 dat op het perceel was gesitueerd.

25

Het bedoelde pand een aantal jaren voor de verbouwing. Jan Geerts (1961) poseert op zijn fiets voor de fotograaf Bertha Geerts (1922-2007)

ACHTEROM BIJ...

DE BURGEMEESTER

Hans Kant

AIn augustus 1933 werd een stuk grond (kadastraal gemeente Engelen sectie E no. 1173) door de Staat der Nederlanden (Ministerie van Waterstaat) in erfpacht gegeven aan Piet Hagelaars, inwoner van Engelen. Piet had een prijs in de loterij gewonnen en wilde op die grond een huis laten bouwen.

In 1934 verrees de woning aan de Rijksweg. Het adres was A 46, nu bekend als Graaf van Solmsweg 45 (afb. 26). In 1941 moest hij de woning echter noodgedwongen verkopen en de nieuwe eigenaar werd Ant. van de Berk, een tuinder uit Haarsteeg. In de raadsvergadering van 20 september 1948 deelt de voorzitter mede dat de gemeente reeds enige tijd in onderhandeling is met bovengenoemde Ant. van de Berk over de aankoop van diens woning om die aan burgemeester Kempenaars, die per 1 september 1946 geïnstalleerd was, te kunnen verhuren. Uiteindelijk vindt er een ruiling plaats: de woning wordt geruild tegen landerijen in Bokhoven, met bijbetaling van 900 gulden door de gemeente Engelen.

Vervolgens vond een grondige verbouwing plaats naar de wensen van de burgemeester. De raad gaf als motivering dat "men na de verbouwing nog een

Graaf van Solmsweg 45

relatief goedkope woning voor het gezin van de burgemeester heeft en de woning geheel naar het genoegen van de burgemeester is".

Over de locatie mochten de burgemeester en zijn gezin zeker niet mopperen: aan de overzijde van de Deze uitzicht op kasteel Meerwijk (afb. 27), in noordoostelijke richting het pontveer en de Henriettewaard (afb. 28) en naar het oosten aan de achterzijde van de woning weiland met aan de horizon de Kommersteeg, nu Schoolstraat (afb. 29). Begin jaren 60 van de vorige eeuw kwam daar verandering in. Wegens uitbreidingsplannen werd

Zicht op kasteeltje Meerwijk

Uitzicht in NO richting

◀ Weiland en Kommersteeg

▼ Bungalowpark

▼▼ Luchtfoto Engelen 1966

door de gemeente landbouwgrond aangekocht en bouwrijp gemaakt in een plan dat nu nog steeds "Bungalowpark" genoemd wordt (*afb. 30*). De kavels werden uitgegeven voor een prijs van 13,50 gulden per m² en een stratenplan vastgesteld (*afb. 31*).

Op 15 maart 1965 besloot de raad unaniem "de straat vanaf de Schoolstraat naar de Rijksweg Boerenerf, de straat vanaf de Schoolstraat rondom het terrein van het bungalowpark Rondeweg en de straat vanaf de Rondeweg naar het Boerenerf Paardsweide te noemen".

Medio 1964 kocht De Kerkvoogdij der Nederlands Hervormde Gemeente het eerste kavel voor 8100 gulden om er een bungalow op te laten bouwen voor mevr. Ada Melis, de weduwe van de in 1963 gestorven dominee. Na een aanvankelijk snelle uitgifte van kavels stagneerde de verkoop bij de laatste drie kavels, waarschijnlijk vanwege hun grootte. Daarom werd besloten tot een herverdeling van drie naar vier bouwterreinen met een doodlopende weg in het midden.

De familie Kempenaars verliet hun woning in 1971 en verhuisde naar Tilburg. De woning werd betrokken door de familie Heimeriks en na hen door de familie van Zeelst.

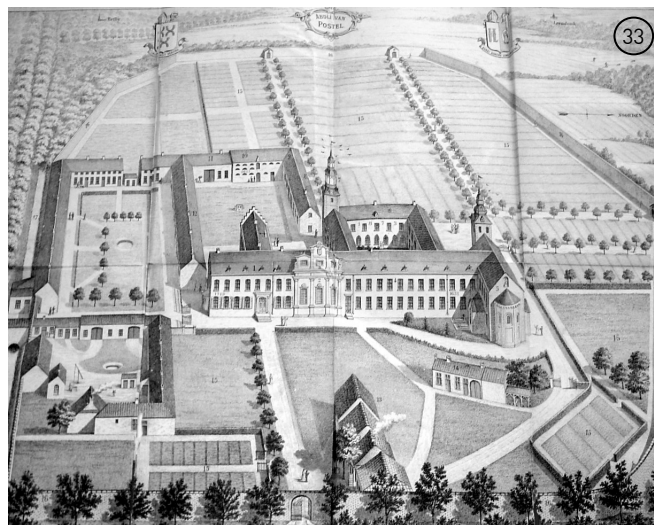

RIDDER GERUNGUS

Wilton Desmense

A Bij het BHIC (Brabants Historisch Informatie Centrum, gevestigd in de Citadel) bevindt zich een oorkonde die afkomstig is uit de collectie van de Abdij van Postel (toegang 2114, inventarisnummer Veldhoven_2). Het gaat om een schenking door Gerungus ridder van Engelen aan de norbertijnenabdij in het Belgische dorp Postel. (afb. 33)

Postel was in de 12e eeuw eigendom van Fastradus van Utwich, heer van Uitwijk (vroeger gemeente Woudrichem, nu Altena). Hij had blijkbaar tot in de zeer verre omtrek bezittingen, want in 1134 schonk hij een derde deel van zijn bezit in Postel aan de norbertijnen van de abdij van Floreffe bij Namen. (afb. 32)

Tekening van de Abdij van Postel in de 19e eeuw

Die abdij was in 1121 opgericht door Norbertus van Gennepe, door wie één jaar daarvoor in Prémontré (in het noorden van Frankrijk; afb 35) de norbertijnerorde was opgericht; de norbertijnen worden ook wel premonstratenzers genoemd. De schenking van Fastradus vormde de basis voor de bouw van de Abdij van Postel.

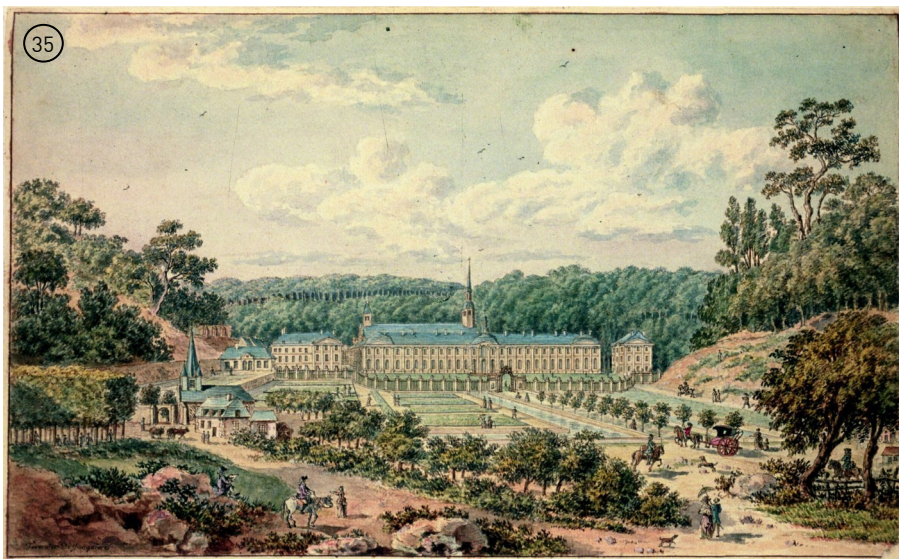

De abdij van Floreffe op een prent van Joseph Quinaux (1822-1895), een Belgische schilder van romantische landschappen

De hierboven genoemde oorkonde is gedateerd 5 november 1245. Hij is opgesteld in het Latijn. (afb. 34) Toch wordt als plaatsaanduiding niet het Latijnse Angrisa gebruikt, zoals dat in 815 gebeurde in de Codex uit de Abdij van Lorsch. Nee, hierin komt de naam Engelen exact zoals die tegenwoordig gespeld wordt, voor. En dat dankzij de eerder genoemde ridder Gerungus, over wie verder helaas niets bekend is, maar hij is wel de eerste En-

gelenaar, van wie de naam bekend is! Het lag voor de hand dat hij voor het opstellen van de oorkonde naar het naburige Den Bosch is gegaan. In vertaling luidt de tekst als volgt.

'Aan allen die deze tekst zullen lezen wensen schout, schepenen, gezworenen en overige burgers van Den Bosch heil en kennis der waarheid toe. Laat allen, zowel die nu als die hierna leven, weten, dat voor ons is verschenen Gerungus, ridder van Engelen, en dat hij heeft verkocht als bezitting voor altijd aan de prior en aan het klooster van Postel het derde deel van de tiend van Zonderwijk (*de oorspronkelijke, middeleeuwse naam van Veldhoven*) met alles wat daaronder valt, wat onderdeel vormt van het recht van eigendom of wat op welke andere wijze dan ook dat landgoed betreft. Tevens heeft voor-

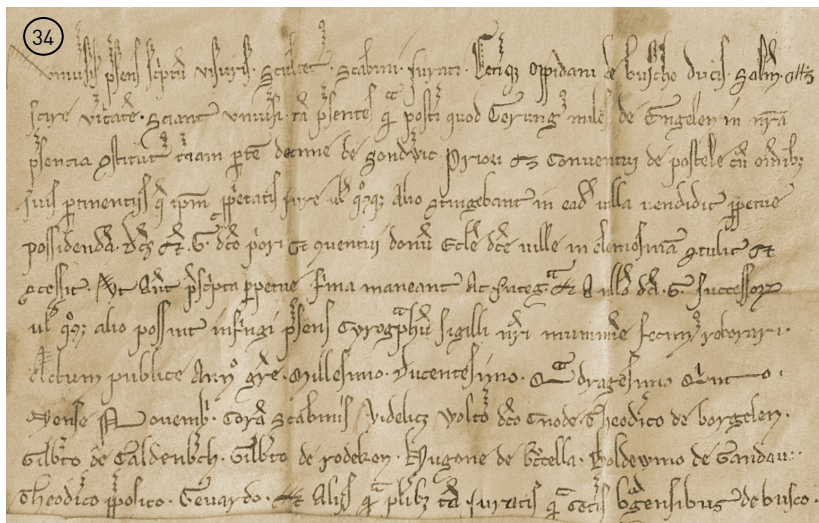

Tekening van de abdij van Prémontré in 1780

noemde Gerungus aan voornoemde prior en klooster als liefdadigheid geschonken en overgedragen de kerk van voornoemde plaats.

Opdat nu het voorschrevene altijd vast en onaangestast blijft en er door geen opvolger van voornoemde Gerungus of welke andere persoon dan ook inbreuk op kan worden gedaan, lieten wij dit handgeschreven document bekrachtigen met de bevestiging van ons zegel.

Gedaan van gemeentewege in het genaamde jaar 1245 in de maand november ten overstaan van schepenen, te weten Wolterus genaamd Cnode, Theodericus van Borgelen, Gilbertus van Caldenberch, Gilbertus van Rodeken, Hugo van Brucella, Boldewinus van Gent, proost Theodericus en heel veel anderen, zowel gezworenen als andere burgers van Den Bosch.'

Het origineel van de schenkingsoorkonde

Rommelkruid en Nagelgruis

"Wà hedde daor veur 'n portret, Naogelgruis?"

"Da's m'nnen veurvaoder, de ridder Gerungus."

"Ge liegt 't! Waor d'n dieje zonnen hoge pief!"

"Zekers te wete. Bekant 800 jaor geleê rit ie hier al in Engelen rond, op z'nnen knol en ok op ander levend spul. En ik ben 'nnen nao-zaod van hummus! Ge mot weten dà Gerungus verbastaord wierd tot Grus. En hij had toevallig nog 'nnen echte bastaord rondlopen ok: die waor 'nnen Naogel an z'n doodskist en daorum noemde ie 'm Naogelgrus."

"Maor hoe zedde gij nou an dat conterfeitsel gekomme?"

"Da hed Jan de Schatzoeker - d'n dieje kende wel - opgepiept in 't Klèn Polderke mee z'nnen detecteur. Die sloeg aon op al die naogels, die aon d'n doodskist van Gerungus zaoten. Z'n corpus waor complit vergaon, maor van da portret waar wao verruf te zien en dat hed 'nnen bekende illustrator mit veul fantasie gereconstrueneerd!"

"Nou, daor zedde mee gezegend."

"Ge slaot de spijker in m'nne kop, Rommelkruid!"

BLAUW BLOED UIT ENGELEN?

Wilton Desmense

PRAALGRAF
GESLACHT
NASSAU-LALECQ

A Zou het een bijzondere dag geweest zijn in Engelen? We weten het niet, want het is te lang geleden om het stof dat zich bij het verstrijken van de tijd op de herinneringen aan deze episode gelegd heeft, te kunnen wegblazen. 242 jaar maar liefst! Het was één jaar, nadat de vader van de opa van mijn opa was geboren: het was het jaar 1780.

Op een zondag in september werd hier in Engelen door dominee Jan Juijn een Nassau gedoopt. De inkt waarmee deze gebeurtenis werd vastgelegd is natuurlijk al lang opgedroogd, maar nog steeds goed leesbaar. We moeten daarvoor een blik werpen in het doopboek van de protestantse gemeente. Daar staat in geschreven: *'Den 17 september is gedoopt het kind ←van→ Jonker Jan Floris Grave van Nassau La Lecq tot Ouderkerk gedeputeerde in het Edelmogende Collegie ter Admiraliteit van Zeland wegens de provincie van Utrecht en Barbara Arnolda Lemmers E.L. (= echtelieden) en is genaamt Maria Wilhelmina Isabella Carolina.'* (afb. 38)

Een Nassau die in Engelen werd gedoopt! Hoe zat die vork in de steel? Verwacht niet hier het antwoord op die vraag te zullen lezen. Dit stuk heeft slechts de pretentie enig leesamusement te bie-

Is gedoopt het kind van Jonker Jan Floris Grave van Nassau La Lecq tot ouderkerk gedeputeerde in het Edelmogende Collegie der Admiraliteit van Zeland wegens de provincie van Utrecht en Barbara Arnolda Lemmers E.L. en is genaamt Maria Wilhelmina Isabella Carolina. (38)

Registratie van de doop

den, dat van de platvloerse hak op de academische tak springt. Dat krijg je, als je probeert uit te vossen, waarop het illustere voorgeslacht van de dopeling zich kon beroemen. Daar gaat ie dan!

Willem van Oranje (1533-1584)

Het begint met de vier huwelijken die Willem van Oranje, vader des vaderlands genoemd, aanging. Eerst trouwde hij in 1551 te Buren met Anna van Egmont, die hij Tanneke noemde in zijn brieven aan haar. Zij stierf zeven jaar later. In 1561 huwde hij in Leipzig Anna van Saksen. (afb. 39) Dat huwelijk eindigde in 1571 door scheiding. In 1575 kwam het volgende huwelijk tot stand, met Charlotte van Bourbon; het werd gesloten in Brielle. Ook dit huwelijk eindigde na zeven jaar door het overlijden van Charlotte. In 1583 hertrouwde Willem in Antwerpen met Louise de Coligny, maar hij werd het jaar daarop vermoord. In totaal kreeg Willem van Oranje vijftien kinderen.

Anna van Saksen (1544-1577)

Zij baarde o.a. Maurits, de schurk die voor de executie in 1619 van de eerbare Johan van Oldenbarneveld verantwoordelijk gesteld kan worden en die in november 1601 en later nog eens in 1603 een poging deed Den Bosch

Anna van Saksen (Anthonis Mor van Dashorst of navolger)

in te nemen, waar Antony Schets van Grobbendonk (1564-1641) (afb. 40), die bij zijn echtgenote maar liefst zestien kinderen verwekte, een stokje voor stak, maar gelukkig niet dat van Oldenbarneveld dat hem volgens Joost van de Vondel dienstig was bij het beklimmen van het schavot, waarop hij onthoofd werd.

Van de mislukte belegeringen van Den Bosch bestaan kaarten waarop Engelen en Crèvecoeur staan afgebeeld. (afb. 41)

Van Grobbendonk met stok en helm (Ch.F. Fritsch en J. Everts)

Nog zo'n aardige bijkomstigheid is dat Anna's zesde spruit Christine (1571-1638) niet door Willem de Zwijger erkend werd als zijn dochter, omdat zij verwekt was door Jan Rubens (1530-1587), vader van de beroemde schilder en tevens raadsman van Anna. Het bestaan van Peter Paul

Het beleg van 1601 met Engelen rechts onder (S. Frizius)

Rubens (1577-1640) heeft trouwens aan een zijden draadje gehangen, want enkele jaren voor zijn geboorte was vader Jan ter dood veroordeeld voor het bezwangeren van Anna, maar omdat de Zwijger het schandaal binnenskamers wenste te houden, was de executie niet voltrokken en was Jan door zijn vergevingsgezinde wettige echtgenote Maria Pypelinckx (1538-1608) in genade aangenomen. Zand hierover.

Maurits (1567-1625)

Maurits van Oranje (afb. 42) is nooit getrouwd. Hij had een relatie met Margaretha van Mechelen (1581-1662), die katholiek was en van lage adel. (afb. 43) Zij woonde in Den Haag.

In 1603 schreef Louise de Coligny (1555-1620) aan een van Maurits' halfzusters:

Je oudste broer is nog steeds bij zijn grote liefde en verandert niet. Zijn geliefde heeft een prachtig huis

Maurits (met zwaard) bij het lijk van zijn vader; links Willems vierde vrouw Louise de Coligny met op haar schoot Frederik Hendrik. (Nunnink en Kruseman)

gekocht, waar ze een goede huisvrouw lijkt te zijn. Ze woont daar met haar twee kleine kinderen die blijkbaar erg knap zijn. Ze neemt niet deel aan het sociale leven, ook al kent iedereen haar. Doe tegenover Maurits zo mogelijk net alsof je niets van deze affaire af weet. En wat mij betreft heb ik je niets verteld.

Maurits kreeg met Margaretha drie zoons, die hij erkende als zijn natuurlijke kinderen en die deelnamen aan het hofleven. Daarnaast had hij nog vijf kinderen, die hij bastaarden noemde, bij evenveel andere vrouwen. In zijn testament bedeede hij zijn wettige kinderen met heerlijkheden en legaten, terwijl zijn broer Frederik Hendrik (1584-1647) zijn eerste erfgenaam was. Bovendien staat in het testament: *Voorts maken ende legateren wij aan Juffrou van Mechelen, Moeder van den voornoemde Willem ende Louijs een lijfrente van vier duysend twee hondert caroli guldens s'jaers*

Margaretha van Mechelen (van Mierevelt)

Willem van Nassau-Lalecq (1601-1627)

Portret uit 1610 van Willem van Nassau-Lalecq (anoniem)

Zijn oudste zoon Willem (*afb. 44*) werd heer van de Lek. Deze Willem stierf kinderloos bij het beleg van Grol (Groenlo) door Frederik Hendrik: 'Jonker Willem van Nassau, luitenant-admiraal, werd door zijn wang of konen in het hoofd geschoten, toen hij zich blootgaf en naar de stad wilde kijken, zodat hij terstond van boven neer dood ter aarde stortte en nooit meer sprak'.

Lodewijk van Nassau-Beverweerd (1602-1665)

Maurits' tweede zoon Lodewijk werd heer van Beverweerd en Odijk; na het tragische sterven van zijn broer Willem erfde hij ook diens heerlijkheid van de Lek. De derde zoon, Maurits genaamd, stierf jong.

Toen Lodewijk amper 18 maanden oud was, werd een schattig portret van hem gemaakt (*afb. 45*) (zijn leeftijd staat rechts bovenaan vermeld). Zoals in vroeger tijden in hogere kringen vaker gebeurde, draagt de jongen een jurk. Hij heeft een distelvink aan een touwtje (het gebruikelijk attribuut voor een jongen) en een takje kersen in zijn handen. Over zijn linkerschouder draagt hij een vierdubbele gouden keten met een portretpenning van zijn vader.

Deze was in 1602 geslagen ter ere van de inname van Grave. (*afb.46*) Lodewijk onderscheidde zich in 1629 bij het beleg van Den Bosch door Frederik Hendrik. In het leger klom hij op tot kolonel, generaal-majoor en gouverneur van Bergen op Zoom. Hij werd als gezant naar Engeland gestuurd in verband met het voorgenomen huwelijk van prins Willem II (1626-1650), de zoon van Frederik Hendrik. Die trouwde op 14-jarige leeftijd met de 9-jarige Maria Stuart

Lodewijk van Nassau-Beverweerd (anoniem)

Willem van Nassau-Lalecq sneuvelt bij Grol (Jacobus van Dijck)

(1631-1660), de oudste dochter van koning Charles I (1600-1649); deze naamgenoot van de huidige koning is de enige Britse vorst die ooit werd afgezet en onthoofd. Het huwelijk werd (uiteraard) enige jaren niet, zoals dat zo mooi heet, geconsumeerd. Acht dagen na het overlijden van haar echtgenoot - Willem II stierf aan de pokken - werd zoon Willem (1650-1702) geboren, de latere stadhouder en tevens koning van Engeland.

Lodewijk zelf huwde in 1630 Isabella, gravin van Hoorne Kessel (± 1608-1664). Zij kregen tien kinderen. Drie van hun dochters trouwden met Engelse en Schotse graven. Ze hadden drie zoons: 1. Maurits Lodewijk I, heer van de Lek en Beverweerd; 2. Willem Adriaan, heer van o.a. Odijk, een beruchte schuldenmaker en man met weinig scrupules; 3. Hendrik, heer van Ouwerkerk. Laatstgenoemde woonde enige tijd als opperstalmeester van stadhouder/koning Willem III in Downing Street 10! Dit pand werd naar hem Overkirk House genoemd, een verbastering van Ouwerkerk (Ouderkerk aan den IJssel). Deze drie zoons werden in 1679 door de Duitse keizer in de Rijksgravenstand verheven; zodoende mochten zij de titel en het wapen van de graven van Nassau voeren. Lodewijk werd in 1658 gouverneur van Den Bosch. De gouverneurs waren de militairen die het opperbevel voerden over de stad, voor Den Bosch was dat in de periode van 1567 tot 1794. Meestentijds was het gouverneurschap niet

meer dan een erebaantje en vertoonden de gouverneurs zich niet vaak in de stad. Dit moet ook voor Lodewijk hebben gegolden. Hij was namelijk in die tijd diplomatiek actief in Engeland en lid van de commissie ter educatie van prins Willem III, het 'Kind van Staat'. Hij stierf in Den Haag, waar hij woonde, en werd daar begraven in de Sint Jacobskerk.

Maurits Lodewijk I, graaf van Nassau-Lalecq (1631-1683)

Hij verdiende zijn sporen als kolonel van de cavalerie en als gouverneur van Sluis. Hij en zijn broer Hendrik gingen voor stadhouder-koning Willem III op veldtocht. Hij trouwde met Anna Isabella van Beieren-Schagen (1636-1716). Zij bewoonden het kasteel in Beverweerd. *(afb. 47)*

Kasteel Beverweerd (Schmetterling)

Opmerkelijk is het ruitersportret dat van hem werd gemaakt in 1670, niet zozeer om hemzelf (in harnas

gehuld met daarover een sjerp, om zijn hals een kanten cravat en in zijn opgeheven rechterhand een veldheersstaf), maar vanwege links van hem een zwarte Afrikaanse jongen, een bediende, die de gevederde helm van Maurits vasthoudt en die om zijn nek een zilveren slavenband heeft. (afb. 48) In die tijd was het sjiek om een Afrikaanse slaafje te hebben. Dat was een teken van rijkdom en daar pronkte de adel graag mee.

Maurits Lodewijk I (anoniem)

Maurits Lodewijk II, graaf van Nassau-Lalecq (1670-1740)

Zoon Maurits Lodewijk II (afb. 49) ging het minder voor de wind. Hij maakte veel schulden en moest zijn landgoed in ambachtsheerlijkheid de Lek in 1722 verkopen om zijn hoofd boven water

te houden. Zijn acht kinderen (hij was gehuwd met Elisabeth van Nassau-Odijk, maar dat huwelijk liep op een scheiding uit) liet hij bij zijn dood met de schulden achter. Eén van hen, Hendrik Carel (1696-1781), heer van Beverweerd en Odijk, kon hun erfgoed Ouderkerk op den IJssel voor de familie reddend dankzij zijn gefortuneerde vrouw, bankierster Adriana Margaretha Huegetan, met wie hij in 1739 trouwde. Haar rijkdom straalt nog af van het huis Huguetan, Lange Voorhout 34 in Den Haag, dat haar vader voor haar in 1734 liet bouwen. (afb. 50). Ook deze Maurits vervulde enige legerfuncties; hij schopte het tot luitenant-generaal en tot commandant van leperen en van Menen.

Maurits Lodewijk II (Th. Caenen)

Huis Huguetan in Den Haag

Jan Nicolaas Floris, graaf van Nassau-Lalecq (1709-1782)

Hij werd geboren in Luik en was heer van Ouderkerk en commandant van het garnizoen in Doornik. Later werd hij schout van de stad Utrecht en hij was er buitengewoon raadsheer bij het Hof. Zijn eerste vrouw was Cornelia van Hangest-Genlis gezegd d'Yvoy (1714-1744), die in Den Bosch was geboren; het huwelijk werd in Vught gesloten in 1736. Haar vader Frederik Thomas was van 1715 tot zijn dood in 1727 commandeur van Den Bosch en werd begraven in de kapel van Nuland.

Jan Nicolaas Floris hertrouwde met Maria Anna Testas (1715-1795). In Utrecht bezat hij een indrukwekkend pand, het zogenaamde Paushuize. (afb. 51) In 1783 werd de heerlijkheid Ouderkerk na de dood van Jan Nicolaas Floris door diens dochter voor 26.400 gulden verkocht.

Paushuize (J. de Beijer)

Jan Nicolaas Floris: hij leek bijzonder op zijn vader of er is een fout gemaakt bij de registratie (Th. Caenen)

Jan Floris, graaf van Nassau-Lalecq (1751-1814)

(afb. 52) Met hem komen we eindelijk uit bij de vader van de dopeling, wiens naam al viel aan het begin van dit artikel. Hij werd kortweg Frits genoemd - in de familie was die verkorting van de naam Floris gebruikelijk - en onder vertrouwelingen ook aangeduid als Dodo. Een van zijn functies was gecommiteerde van Utrecht ter admiraliteit van Zeeland; het Zeeuwse college bestond namelijk uit tien leden, zeven namens Zeeland en drie leden uit andere gewesten. De vijf admiraliteiten regelden o.a. de organisatie van de oorlogsvloot; zij waren de voorloper van het ministerie van Marine.

Hij trouwde in 1780 in Utrecht met Barbara Arnolda Lemmers (1757-1846), een dochter van admiraal Abraham Lemmers (1729-1802). Uit het huwelijk werden acht kinderen geboren, waaronder Jan Floris Hendrik Carel (1782-1824), de laatste mannelijke telg van het geslacht van Nassau-Lalecq.

Opmerkelijk is het testament, dat de schoonouders van Jan Floris, eigenaars van een plantage in Suriname, waar Abraham ook geboren was, op 12

december 1791 lieten vastleggen. Daarin noemden zij hun beide zoons Jacobus en Nicolaas Lemmers en hun dochter Susanna, echtgenote van Govert Bijl de Vroe, als hun erfgenamen, maar wat betreft hun vierde kind stelden zij *de kinderen van hun dochter Barbara Arnolda Lemmers, huisvrouw van Jonkheer Floris Graaf van Nassau, voor een vierde portie in plaats van de legitieme portie aan genoemde Barbara, en zulks om geen andere redenen dan uit een welberade voorzorg, dat niet te enigen tijd hun dochter en haar kinderen door de bekende kwistzieke aard, slecht gedrag en handelwijze van haar man tot een gewisse armoede en onherstelbare ruïne mochten vervallen*. Na deze blik op het karakter van de vader, van wie helaas geen afbeelding te vinden was, komen we nu bij zijn in Engelen gedoopte dochter.

Maria Wilhelmina Isabella Carolina, gravin van Nassau-Lalecq (1780-1856)

Helaas is er weinig bekend over haar leven. Haar ouders waren drie maanden voor haar geboorte getrouwd. Zij zou op 14 september 1780 in Bokhoven geboren zijn (maar waar precies?) en drie dagen later in Engelen gedoopt door dominee Johannes (Jan) Juijn (1737-1825). Deze Hedelenaar was van 1766 tot 1802 de dominee van Engelen en woonde in de domineeswoning, tegenwoordig Graaf van Solmsweg 65. *(afb. 53)* Hij steunde de partij van de patriotten, die democratisering nastreefden en de behoudende prinsgezinden bestreden. Dit blijkt uit het feit dat hij samen met 25 andere inwoners van Engelen, van wie er 6 katholiek waren

De woning van Jan Juijn, geschilderd ± 1805 (anoniem)

en 3 tot de familie Murrarij behoorden, ondertekenaar was van het landelijk patriottisch manifest "de Akte van plechtige verbintenis ter verdediging van de Republikeinse Constitutie" te Heusden in juni 1785. Maar die strijd nam in het jaar na de doop van deze Nassau pas een aanvang en Juijns stellingname kan nog geen smet op zijn blazoen hebben gevormd in de ogen van Jan Floris.

We weten dat Maria *(afb. 54)* op 29 augustus 1813 een dochter

Maria W.I.C. van Nassau-Lalecq (anoniem)

kreeg, Josephine Maria de Vergne, die geboren was in Kortenhoef en dochter van Joseph de Vergne. Deze Joseph was een Frans officier, afkomstig uit Bordeaux, die bij de Berezina de dood vond. Pas in 1855 werd Josephine door haar moeder erkend, hoewel moeder al in 1841 bij haar dochter in de Dorpsstraat in Loenen aan de Vecht was ingetrokken. Een jaar later kwamen ook haar zussen Johanna en Barbara daar inwonen. De dochter stierf in 1854. Twee jaar later stierf moeder en werd bijgezet in de grafkelder die haar zus Barbara (1793-1855) en haar man Govert Bijl de Vroe (1763-1850) in 1843 hadden gekocht op de algemene begraafplaats in Loenen. Het grafmonument bestaat uit drie naast elkaar liggende stenen. Er zijn 15 personen in bijgezet. De grote grafkelder van de familie Van Nassau-Lalecq bevindt zich in de hervormde kerk te Ouderkerk aan de IJssel. *(afb.55)*

Ter afsluiting: in het niet gedateerde concept-testament van gravin Maria van Nassau, verleden voor notaris Joh. Sanderson te Loenen, worden als erfgenamen van haar inkomsten uit het legaat van prins Maurits haar beide jongere nog in leven zijnde zussen aangewezen en als erfgenamen van haar verdere na te laten goederen haar schoonzoon, de schilder Johan Jacob Vor der Hake en diens echtgenote.

Het monument
boven de
grafkelder in
Ouderkerk

Angrisa Heemkundekring Engelen is opgericht op 10 maart 2010. De groep bestond echter al veel langer als werkgroep van Heemkundekring Onsenoort. Grondleggers van deze groep zijn Ton Verlaat, Anneke Heimeriks en Ans Vermeijden. Met het passeren van de statuten in 2010 werd Angrisa officieel een vereniging.

ANGRISA

HEEMKUNDEKRING ENGELLEN

Contactgegevens

Secretariaat:
Sint Lambertusstraat 17
5221 BB Engelen

Algemeen contact email adres: info@angrisa.nl
Telefoon: 073 6311 702

Bankrek.nummer: NL43 RABO 0155 7799 23
KvK-nummer: 17270229

Website: www.angrisa.nl

HeemWee verschijnt 3 x per jaar

BOEIEND

VEELZIJDIG

HISTORISCH GOED